

FIRAT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Journal of Social Sciences

p-ISBN:1300-9702 e-ISBN: 2149-3243

PLANLI BOŞLUKLARDA KENTSEL PEYZAJI ARAMAK: KENTSEL KUŞATMA MI, EKOLOJİK ŞİFRELEME Mİ?

Looking For Landscapes In Urban Vacancy: Urban Enclosure or Ecological Encryption?

Büşra YALÇIN¹

¹Firat Üniversitesi, Teknik Bilimler Meslek Yüksek Okulu, Mimarlık ve Şehir Planlama Bölümü, Mimari Restorasyon Programı, Elazığ, b.yalcin@firat.edu.tr, orcid.org/0000-0001-7814-9516

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi

Geliş/Received:
16.02.2021
Kabul/Accepted:
02.08.2021

DOI:

10.18069/firatsbed.881701

Anahtar Kelimeler

planlı boşluk, kentsel peyzaj, kentsel kuşatma, ekolojik şifreleme

Keywords

urban vacancy, urban landscape, urban enclosure, ecological encryption

ÖZ

Hiyerarşik temelli geleneksel planlama sürecine bakıldığında, kent yaşamında daha az insani peyzajlara yer verildiği görülmektedir. Bu sistem içerisinde peyzaj, kırsal alandan kente adapte olma sürecine kadar koruma ilkeleri ve eşik öngörülerıyla doldurulmaktadır. Peyzajın üzerine atanan bu tanımsız görev; dekoratif unsur olmaktan öteye gidemeyen, planlı ancak çözümsüz boşluk deneyimlerine dönüşmektedir. Bugünün planlama bakışında ise, peyzajın dinamik yapısını kullanarak deneysel uygulamalara doğru bir evrilme yaşandığı görülmektedir. Bu bakıştan hareketle, mevcut planlama anlayışının adımları arasına sıkışan peyzajın doğru tanımının önemi üzerine durma gerekliliği gündeme gelmektedir. Çalışmanın amacı, ilk aşamada “*kentsel peyzajı doğru mu okuyoruz?*” ve “*kent planlama peyzajı nerede görüyor?*” sorularını yöneltmektir. Aynı zamanda, bu soruları sistemin temelinde yerleştirilen kent, kentli ve kentsel peyzaj bağlamında kuramsal temelde irdelemektir. Bu amaç doğrultusunda, bir tarafta geleneksel planlama anlayışından uzaklaşarak gelişen planlama sisteminin ürettiği yeni tasarım ortamı ve “*taktiksel şehircilik*” deneyimleri, diğer tarafta peyzajın kendiliğindenlik anlatısını dinleyen “*el değmemiş peyzaj*” teorileri tartışılmaktadır. Bahsi geçen iki yaklaşım arasında herhangi bir uzlaşma ortamı aranmadan bağlantısallık ve zıtlık kurgusu teorik temelde bir değerlendirme şeklinde sunulmaktadır. Sonuç olarak, birbirine monte edilmesi gerektiğine inanılan üçlü sistem (kent, kentli ve kentsel peyzaj) içerisinde, bireysel ihtiyaçların doğru tanımlanması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Kentsel kuşatma endişesini doğuran bu duruma ekosentrik temelli etik bir çerçeveden bakma zorunluluğu ise, bir diğer önemli bulgu olarak belirtilmektedir.

ABSTRACT

Looking at the hierarchical-based planning process, the landscape is filled with conservation principles from the rural area to the process of adapting to the city. This undefined task assigned to the landscape turns into planned but unresolved void experiences in cities. Today, however, there is an evolution towards experimental applications by using the dynamic structure of the landscape. From this point of view, the necessity of dwelling on the importance of the correct definition of the landscape, which is stuck between the implementation steps of the current planning approaches, comes to the fore. The aim of the study is, in the first stage, “*are we reading the urban landscape correctly?*” and “*where does urban planning see the landscape?*” is to ask questions. It is to examine these questions on a theoretical basis in the context of the city, urban and urban landscape placed at the base of the system. On the one hand, the new design environment and tactical urbanism experiences, on the other hand, theories of the wilderness landscape that listen to the narrative of spontaneity of landscape are discussed. The connection and contrast set up between the two approaches are presented on a theoretical basis. As a result, it becomes clear that individual needs must be defined correctly. It is imperative to look at this situation, which causes urban siege concerns, from an ecocentric ethical framework.

Atf/Citation: Yalçın, B. (2021). Planlı Boşluklarda Kentsel Peyzajı Aramak: Kentsel Kuşatma Mı, Ekolojik Şifreleme Mi?, *Firat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31, 3(1287-1298).

Sorumlu yazar/Corresponding author: Büşra YALÇIN, b.yalcin@firat.edu.tr

1. Giriş

Kent planlama ve tasarım konularıyla ilişkili tüm meslek grupları bir taraftan eşi görülmemiş hızlı kentleşmenin etkilerini, diğer taraftan sanayi sonrası yaşanan gerilimlerin çift yönlü zorluklarını uzun yıllar yaşamıştır. Bu nedenle, çözüm üretme süreçlerinde farklı bakışlara her zaman ihtiyaç duyulmuştur. Bu süreç, özellikle son 30 yılda fiziksel olanın yanında sosyal olanı da düşünme yetisini geliştirmiştir. Kentsel alanlar çeşitlenen hareket kanalları ile birbiri içine dâhil olmuş, fiziksel ağlarla sosyal bağlantılar kurma çabaları gelişmiştir. Karayolu ve demiryolu ağlarıyla bireylerin yaşadığı, ürettiği, eğittiği, ibadet ettiği ve eğlendiği yerlere fiziksel erişim olanakları sağlanırken, sosyal ihtiyaçların karşılanma arayışları da önemli bir basamak haline gelmiştir (Mitchell, 1997a: 119). Sosyal yaşamla bağlantılı kent vizyonlarının gelişmesi gerekliliğinin altında yatan en nesnel sebep ise, mevcut sistem içerisindeki insan unsurunun tipik eksikliği olarak belirtilmiştir (Jacobs, 2011). Geleneksel planlama anlayışıyla gelişen düzenleyici sistem, yukarıdan aşağıya bir model öngörmüş, planlı çevre üretim sürecinin başladığı dönemlerden itibaren aktif bir güç unsuru oluşturmuştur. Hiyerarşik temelli bu yaklaşım, kentlerin gerçek sahiplerinin varlığını unutmamış, bir noktada kuşbakışı görüntülerle gözden kaçırmıştır. Planlamanın tasvir edilen bu örgütsel biçimleri aynı zamanda kent yaşamında daha az insanı peyzajlara yer vermiştir. Kentsel, ekolojik, yönetsel cevaplar aramak adına keskin analiz ve uygulama ağını benimsemiştir. Bunun en doğrulanabilir açıklaması, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası kentlerde yeniden yapılanma sürecine girilmesi, gerekli olan gelişmelerin sokak ölçeğinden ziyade bütünsel bir vizyonu somutlaştırma çabası olmuştur. Bunun yanı sıra 1985 yılı itibarıyla Bentley ve arkadaşları (1985) tarafından sokak düzeyinde sorumlu şehircilik anlayışına yapılan teşviklerin belirginleştiği, sosyal ilişkileri hayata geçirecek olan görselleştirmelere kayıldığı, daha hibrit ve ekolojik şehirleşmenin benimsendiği görülmektedir (Dunn vd., 2014: 77). Christaller'in (1933) ağ bağlantılı şehirler kavramını yarattığı Merkezi Yer Teorisi, Scolari'nin (1978) resimlerinde görülen yekpare mimari şeması, Freidmann'ın (1923) kullanıcıların kimliğini yansıttığı mobil mimarisi, Clockwork Orange'nin (1971) sosyal kargaşa hakkındaki distopik görüşleri gibi birçok örnek kenti çevresine hizmet veren yerleşimler olarak anlamamızı sağlayan çalışmaların devamı niteliğindedir (Dunn vd., 2014: 79-82). Ayrıca, konuya ilişkin davranış bilimleri çalışmaları da bulunmaktadır. Örnek olarak, psikolog Robert Sommer, sosyal bilimcilerin bazı tasarım yaklaşımlarında mimarlara yardımcı olabileceğini belirtmiştir. Bunlar; mekân kullanımları, farkındalık oluşumu, çevresel biliş, ihtiyaçlar ve tercihler, katılım değerlendirmeleri gibi konuları içermektedir. Sosyal ihtiyaç çözümlenme temelinde devam ettirdiği çalışmasında, insanların kapalı alışveriş merkezlerine göre açık kamusal mekânlarda dört kat daha fazla zaman geçirdiği bulgusuna ulaşmıştır (Sommer, 1983: 51-59). Bu çalışma insan, mekân ve peyzaj etkileşimi noktasında önemli bir bulgu niteliğindedir.

Bir diğer noktada; sürdürülebilir kent vurgusu altında sürdürülen planlama çalışmaları ve bu sistemin peyzaj ile kurduğu birliktelik yer almaktadır. Özellikle kırsal alanda yürütülen ekolojik koruma ilkeleri, denge kurgulayan doğal yapı analiz ve sentezlerinin yanında kentsel peyzaj stratejik öngörülerle doldurulmaktadır (Ergin, 2010: 5). Kent ve doğa ilişkisi içerisinde sıkışan peyzaj, fiziki mekâna atanan bir fonksiyon görevi görmeye ötesine gidememektedir. Yalnızca kentsel planlamanın ürettiği yapı adalarının dışında kalan artık parçalara yüklenen planlı boşlukları tanımlayabilmektedir. Planlamanın ortaya çıkarttığı bu kentsel peyzaj açmazı, sert ve yumuşak mekân (hard and tight space); kayıp mekân (lost space); kentsel çatlaklar (crack in the city); atıl alan (vacant land); gevşek alan (loose space) gibi kavramsal tanımlamaları ortaya çıkartmaktadır (Sommer, 1974; Trancik, 1986; Loukaito-Sideris, 1996; Pagano ve Bowman, 2004; Franck ve Steven, 2007). Konuya ilişkin literatürde artık parsel, çözümsüz planlı boşluk, kentsel boşluk gibi tanımlamalarla da karşılaşmak mümkündür.

Christiaanse (2002: 1)'ye göre, söz konusu planlı boşluklar, yenilikçi ve sürdürülebilir kullanımlar için birçok sanatçıya ilham olma ve kent tasarımcısına olanak tanıma gücüne sahiptir. Aynı zamanda, kentsel tasarım nesnesi olmalarının yanı sıra biyolojik çeşitlilik için önemli bir habitat ve yağmur suyu emme, rüzgâr hızı azaltma, hava temizleme, karbon emilimi gibi ekosistem hizmeti sunma noktasında da kent için potansiyel noktalar olarak görülmektedir (Hasan vd., 2018: 2). Özellikle son dönemlerde, peyzajın üzerine atanan bu anlamlı ancak kentsel tasarım ve biyolojik kendiliğindenlik vurgusu içerisindeki çift yönlü görev, başarılı/başarısız tartışmalarını da ortaya çıkartmaktadır.

Bahsi geçen sosyal ağları görünmez kılan planlama pratikleri ve ele alınan kentsel peyzaj açması çalışmanın problem düzlemini oluşturmaktadır. Bu bağlamda, çalışmanın ilk adımında "*kentsel peyzajı doğru mu*

okuyoruz?” ve “planlama peyzajı nerede görüyor?” soruları yöneltilmektedir. Çalışma boyunca soru sorma ve verilecek cevaplara ilişkin kavramsal değerlendirme süreci benimsenmektedir. Sorulara sistemin temeline yerleştirilen kent, kentli ve kentsel peyzaj bağlamında cevaplar aranmaktadır. Birbirlerine monte edilmesi gerektiğine inanılan bu üçlü sistem, sorular ve elde edilen kavramlar aracılığıyla derinleştirilmekte, anlamlı uzlaşma yolları aranmaktadır. Burada temel dayanak olarak montaj teorisi (Deleuze ve Guattari, 1989; Manuel DeLanda, 2016) ele alınmakta, bileşenleri ayrı ayrı düşünmek yerine bir bütünün parçası oldukları gerçeğine odaklanılmaktadır. Bu sayede çalışmanın ilk adımını oluşturan kent ve peyzaj düzleminde bağlantılar ve zıtlıklar görünür kılınabilmektedir. Peyzajın bağlantı ve zıtlık okuması, Franck ve Stevens’in 2007 yılında kavramsallaştırdığı “*kayıp alanlar (loose space)*” kavramı üzerinden ele alınmakta, çalışma içerisinde bu alanlardan “*planlı boşluklar*” şeklinde bahsedilmektedir.

Kent ve peyzaj anlatılarının tamamlanmasının ardından tasarım yaklaşımlarını görebilmek adına, “*planlı boşluklarda tasarım uygulamaları nerede başlayıp, nerede sonlanmalı?*” sorusu yöneltilmekte, bu soru çalışmanın ikinci adımını başlatmaktadır. Soruya ilişkin yapılan derinleştirme aşamasında, peyzajın insan merkezli / çevre merkezli ikileminde ele alınış biçimleri tartışmaya açılmaktadır. Antroposenik (insan merkezli) bakış “*taktiksel şehircilik (tactical urbanism)*” kavramı üzerinden örneklendirilirken, ekosentrik (çevre merkezli) bakışla etik peyzaj okumaları sunulmaktadır.

Özetle, eleştirel bir anlatıyı savunan çalışma bugünün deneysellik kurgusu içerisinde sıkışan peyzajın bireylere iyi gelen dinamik yapısını ortaya çıkartma yolunda arayış içerisinde. Doğa, kent ve kentli arasındaki denge söz konusu olduğunda sorumluluğun kimde olduğunu, uygulama modellerinin neler ürettiğini görmek önemlidir. Sorumluluğun kimde olduğunu ararken, mevcut tasarım motivasyonları görünür kılınmaktadır. Yapılan incelemeler sonucunda, taktiksel denemelerin peyzajın kent içerisinde doğal sürdürülebilirliğine farklı noktadan tehdit oluşturabileceğini ortaya koymak bu arayışın ürünüdür. Burada önemli hale gelen konu, ekolojinin makroskobik okumasını (Augoyard, 1941) yaparak, yalnızca insana odaklanan şehircilik teorilerini yaratıcı ve hassas bir şifrelenmiş düzleme taşımaktır. Bu nedenle, bahsi geçen kavramlara; kentsel tasarım biliminin yanı sıra felsefe, psikoloji, ekonomi, doğa ve pozitif bilimler gibi farklı araştırma alanlarının çerçevesinden bakmak önemli görülmektedir. Aynı zamanda, tasarım mesleklerinin problem çözümüne geçmeden önce konuya ilişkin teorik çerçeveyi doğru çizebilmesi adına karşılaştırmalı bir bakış açısı benimsenmektedir.

2. Kent + Peyzaj: Bağlantı ve Zıtlık Tanımları

Kent planlamanın ana kurgusunun oluşumunda kent ve peyzaj birlikte ele alınmış, sistem kentsel çevre oluşumunda kütle ve mekân birlikteliği üzerine oturtulmuştur. Özellikle, kentleşme baskısı ile birlikte uzun bir dönem üç boyutta kentsel yapılanma, iki boyutta kentsel peyzaj tanımları gücünü korumuş, bu oldukça mekanik olması nedeniyle de sıklıkla eleştiri almıştır (Ersoy, 2009: 12). Bugün ise, hem kentsel planlama hem de peyzaj üretimi noktasında yeni tasarım mekanizmalarını araştırmaya yönelim söz konusudur. Bir taraftan kentli ihtiyaçları ilerlerken, diğer taraftan ekolojik yapının sistemin neresinde olduğu soruları araştırmaların odak noktasını oluşturmaktadır (Kim, 2016: 2).

Peyzaj coğrafyacısı Kenneth Olwig, peyzajın ve kentsel düzlemin ürettiklerinin ters bir etkileşim içerisinde olduğunu savunmaktadır. Ancak bu yukarıdan aşağıya gelişen planlama sisteminin eleştirisi olabilecek niteliktedir (Olwig, 2005: 262). Olwig’in söyleminde vurgulanan, planlamanın ürettiği planlı boşluklarda peyzajın salt fiziksel unsur ya da performans nesnesi olma durumudur. Ancak, Wall tarafından geliştirilen argümanda konu farklı bir bakışla değerlendirilmektedir. Onun yorumlarında, yalnızca fiziksel bir katman olarak tanımlanmayan peyzaj, mekânsal sınırlar ve tanımlı performanslar açısından sağlam açıklamalarla sunulmaktadır. Çünkü, peyzaj kavramı artık pastoral masumiyet olasılıklarına atıfta bulunmanın ötesindedir. Sadece kentsel boşlukları değil, aynı zamanda içlerinden geçen dinamik süreçleri ve olayları organize eden bağ dokunun işleyen matrisini oluşturmaktadır. Bu durum peyzajı aktif bir kentsel düzlem haline getirmektedir (Wall, 1999: 236-240). Artık, peyzaj yalnızca bitkilendirilmiş parklarda, otoparklarda, kavşak noktalarında ya da binalar arasında kalan boşluklarda aranmamalıdır. Aynı şekilde yeşil, doğal, rekreasyonel bakışla sınırlamak yerine farklı habitatlar arasında bağ kuran bir kentsel düzlem okuması yapmak kentle kurduğu bağlantıyı görmek adına önemlidir. Bu durum kent ve peyzajı bir arada düşünmeye itmektedir. Yani, peyzajın odak

noktasının durağandan akışkana doğru kaymakta, kentsel tasarım çalışmalarında daha performatif unsur haline gelerek topluma tanıklık eder bir duruma ulaşmaktadır (Kullman, 2018: 60).

Bir diğer taraftan sosyal ihtiyaçlar çerçevesinde yayılma gereği duyan birey, yeni kentsel mekân arayışları içerisine girmektedir. Planlı boşluklar, sosyal arayışlara cevap verme ve açık alan yaşantısı için önemli bir güce sahip olarak görülmektedir. Planlı boşluk kavramı, geleneksel planlama anlayışının üretimidir. Planlama sistemi içerisinde kentsel alan keskin sınırlarla birbirinden ayrılmış, katı kütleler ve ulaşım ağları arasında insan ölçeği kaybolmuştur. Kentsel peyzaj üretimleri ise, bu bölgelerin arasında kalan, genellikle tanımsız, güvensiz ya da yalnızca günün belirli saatlerine hizmet eden yerler halini almıştır (Nemeth and Langhorst, 2014: 144-146). Son dönem tasarım pratiklerinde ise, belirlenen amaç dışında kullanılan ve çeşitli aktivitelere imkân sağlayan, deneyim ortamı yaratan alanlar olarak gündeme getirilmeye başlanmıştır. Aşağıdan yukarı şehircilik anlayışı temelinde söz konusu bu alanlar kamusal alanın potansiyel gücü olarak tanımlanmıştır (Franck ve Steven, 2007). Yapılan bir çalışmaya göre, ABD'nin kentsel planlı boşluklarının toplam açık alanların %15'ini oluşturduğu belirtilmektedir. Ayrıca son zamanlarda, bu alanlar belediyelerin kentsel gelişim politikalarının bir parçası olarak stratejik peyzaj temsillerine dönüştürülmektedir (Kim, 2016: 2).

Aşağıdan yukarı şehircilik, post-modernist dönemin sonlarına doğru ortaya çıkan, tüm aktörlerin sürece katılımını sağlayan, arabulucu, meşruiyet temeli sağlam, müzakereci bir şehir yapımı yaklaşımıdır (Tekeli, 2001). Aşağıdan yukarıya planlama yaklaşımı ile zamansallık arasında güçlü bir bağlantı vardır. Bu şehircilik anlayışında kentsel boşluklarda uygulamalar genellikle geçici inisiyatifler olarak başlar ve kısa ömürlü olması beklenir. Bu yaklaşım; deneysellik, esneklik ve açıklık unsurları ile geleneksel planlamanın rasyonel sürecinden ayrılmaktadır (Nemeth and Langhorst, 2014: 144-146; Kullman, 2014: 162). Esneklik, açıklık ve zamansızlık örüntüleriyle birlikte peyzajın alt metinlerinde okunabilecek olan dikeyselliğin gözlem noktası olabilmektedir. Kentsel alanda bahçıvanlık ilhamıyla harekete geçen tasarımcı; kısmen katılımcı, kısmen deneyci, kısmen görevli olmaktadır. Bu kolektif dalış aracılığıyla açık mekânlar öncelikle davranış teorisine oturtulabilmektedir. Bireyler geçici deneysel çalışmalar aracılığıyla ekolojik yapıyı kabul edebilme gücüne erişmektedir (Bishop ve Williams, 2012: 21-26). Bu durum, ekolojinin geçmiş tanımlarında dokunmadan koruma anlayışından uzak, daha çok algılanan bir sürece geçişin tanımıdır. Böylece, kentsel planlı boşluklarda davranışın akışına ve çevreye müdahale edilmeden, doğadaki bir ekolojik çevreyi inceler gibi, gözlem yoluyla insanların buralarda neler yaptığı, ne kadar insanın buraları kullandığı, hangi mekânsal özelliklerle nasıl etkileşime girildiği gibi soruların yanıtlanabileceği bir birime dönüştürülebilmektedir (Nemeth and Langhorst, 2014: 148; Özkan, 2019: 19).

Bağlantısallık gücünün ürettiği değer sisteminden hareketle, bugünün kentsel peyzajına yönelik farklı bir bakış daha gelişmekte, bu durum zıtlık tanımlamalarını doğurmaktadır. Bu çift yönlü bakış, Bruno Latour (1996: 371) tarafından geliştirilen “aktör ağları” ve Timothy Morton (2020: 79) tarafından ileri sürülen “hiperobjeler (hyperobjects)” üzerinden genişletilmektedir. Bu iki yaklaşımın seçilme nedeni ise, birbirlerine yeni sorular sorarak gelişen ve iki farklı bakışı ortaya koyan peyzaj, tasarım ve kentli konularını ortaya koymalarıdır. Latour; “İnsanlar ve insan olmayanlar arasında oluşacak kolektif etkileşimin deneysel olarak nasıl sağlanacağını” sorduğunda, Morton; “ekolojik tasarımın onlarca yıldır tam olarak bunu yaptığını” savunmaktadır (Kullman, 2018: 65). Bu yaklaşım, ekosentrik düzlemde el değmemiş peyzaj uygulamalarına eğilim olduğunu göstermektedir.

Bu güçlü bağlantı ve zıtlık bakışının ürettiği temel sorular ise; “planlı boşluklar üzerinde, ekosistem hizmetlerinin sağlanması amacıyla kentsel peyzaj nasıl bir kaynak haline getirilmektedir?” ve “peyzaj bir kaynak ise kullanım sınırı olmalı mıdır?” olmaktadır. Peyzajın yatay ve dikey dilinin bu pratikler üzerinden okunması yerin değeri ve anlatının değeri kavramsallaştırmasıyla gelişen bir çözümlemeyi beraberinde getirmektedir. Yerin değeri peyzajın mevsimsellik, biotiklik gibi fiziksel gücünün üzerine giderken; anlatının değeri çalışmaya dikeysellik sağlayarak peyzajın tarihsel ve kültürel derinliğini irdelemektedir (Durrell, 2008; Kassem, 2019: 3). Çalışma ilerletilirken; yerin değeri okumaları büyük oranda antroposentrik temelde şekillenen taktiksel şehircilik pratikleri üzerinden sağlanmaktadır. Bu aşamada, planlı boşluklarda bireysel tercihlerle şekillenen mental faydacılık arayışlarına rastlanmakta ancak konu farklı bakışlarla çeşitlendirilmektedir. Anlatının değeri adımı ise, insan faktörünün baskınlığının göz ardı edilmesi ile ekosistem fayda temelli peyzaj üretimi anlatılarını içermektedir. Peyzajın kendiliğindenlik öngörüsü, doğal performatif yapısının sunduğu kentsel hizmetler ekosentrik bir bakışla temellendirilmektedir.

2.1. Antroposentrik Bakış: Taktiksel Şehircilik

Bireyler, kentin planlanan boşlukları arasında kendi politik, kültürel, sosyal ve ekonomik örüntülerini ortaya koyma eğilimindedir. Bu gerçeklikler doğrultusunda mekânsal çözüm arayışlarına girerler. Kentlinin ihtiyaçlarını çözmeye görevini üstlenmiş olan kentsel planlama fenomeni barınma, güvenlik gibi çözmesi gereken ihtiyaçları karşılarken, gündelik yaşamın ekolojik, sosyal ve kültürel ihtiyaç haritalarını da görebilme motivasyonuna sahip olmalıdır. Bu arayışlara cevap verecek olan kent düzlemi bazen görünür olan, bazen kısıtlayan kentsel peyzaj boşluklarında kendini göstermekte, birey ya da toplumlara sayısız deneysel uygulama imkânı sunmaktadır. Kentsel peyzaj boşluklarında üretilen söz konusu bu kendiliğindenlik kurgusu geçici, taktiksel, gayri resmi ifadeleriyle kavramsallaştırılmakta, hatta tasarım temeline oturtulan yeni bir planlama fenomenini üretmektedir (Aelbrecht, 2016: 135). Özellikle bugün kentlerin daha görünür ve politik açıdan önemli noktaları haline gelen çözümsüz planlı boşluklar taktiksel şehircilik uygulamalarıyla gündeme gelmektedir. İlk kez Certeau'nun (1984) *"The Practice of Everyday Life"* kitabında stratejik şehircilik tanımlamaları başlığıyla sunulmuş olsa da ilk adımlarının o tarihlerde atılmaya başlandığı düşünülmektedir. Ancak taktiksel şehircilik olarak, 2010 yılında Mike Lydon ve arkadaşları tarafından kavramsallaştırılmıştır (Lydon vd., 2012). Komşuluk inşası ve aktivasyonuna yönelik bu yaklaşım genellikle kısa vadeli, düşük maliyetli ve ölçeklenebilir müdahaleler ve politikalar kullanmaktadır. Bu tür müdahaleler, insan merkezli yerleri tanıtmak için ortak bir gündemi paylaşmaktadır (Foto 1). Kentsel tasarımın yeni ve katılımcı yolu olan taktiksel şehircilik kavramı üzerinden planlı boşlukları anlamaya yönelik bir tasarım kurgusu geliştirilmekte, kentsel tasarım ve peyzaj uygulamalarının melez yapısı bu noktada kabul edilmeye başlanmaktadır (Mike ve Garcia, 2015: 173).

Foto 1. Farklı kentsel noktalardan taktiksel şehircilik uygulamaları (Lydon, 2015)

Wirth (1938) ve Tonkiss'in (2014) belirttiği gibi kentler temelde sosyaldır. Kentsel alanın ölçeğin büyüklüğü ya da küçüklüğüne bakılmaksızın algılanabilme, eylem çeşitliliğine sahip olma ve sosyal etkileşim sunabilme gibi evrensel insan ihtiyaçları ve istekleri bulunmaktadır (Locke vd., 2018: 4; Crommelin, 2015: 17). Bu ince çizgide arayışlarını sürdüren taktiksel şehircilik uygulamaları bugünün dünyasında yeni bir role bürünmüştür. Newcastle ve Detroit gibi küresel olmayan kentlerin kayıp alanlarında uygulanan deneysellik ve peyzaj vurgusuna dayanan uygulama örnekleri kentsel canlandırma projelerine dönüşmesi noktasında önemli bir örnektir. Burada, kentsel taktikçilik pratiği insan sermayesini fiziksel yapıların ötesinde bir değer olarak vurgulamaktadır. Fainstein'nın (2000: 424) *"kentsel çürümeye formalist fiziksel çözüm"* dediği bu bakış, boşluğun yeniden bir tasarım dönüşümü temsil etme sürecine girmesi yönünden eleştiri alır. Kent plancılarının modernist bir bakışla Newcastle ve Detroit gibi şehirlerin planlı boşluklarında karşılaştıkları zorluklardan kurtulmaya çalışmak için uyguladıkları bu çözüm arayışlarının, kentteki peyzajı bulmak için bir cevap olmadığını belirtmektedir (Locke vd., 2018: 4). Aynı şekilde Berlin'in Kreuzberg semtinde bulunan ve yıllarca bir kentsel üretim imkânı sunmadan bırakılan gevşek bir alan, taktiksel bir anlayışla bir kent bahçesine dönüştürülmüştür. Prensesler Bahçesi olarak anılan bahçe, kentsel tarım için deneysel uygulamalarla başlamış, tarım faaliyetleri dışında pek çok aktivite ve etkinliğin düzenlendiği çoklu kullanıma sahip bir alana evrilmiştir

(Boz, 2017: 53). Bölgenin bahçe üretiminin ardından değer kazanmasıyla birlikte uygulama tamamen bir rant unsuruna dönüşmüş, bölgeye yatırımların artması durumunu beraberinde getirmiştir. Peyzajın kent içerisindeki bu görünmez yerinin araştırılması noktasında taktiksel şehircilik pratiklerinin irdelenmesi bu anlamda önemlidir (Lara-Hernandez vd., 2019: 14). Peyzajın kent içi karşılaşma, üretme, iyi gelme, hafıza yaratma, deneyimlenebilme sinerjisi, geçicilik ve kalıcılık çizgisinde sürdürülen pratikler içerisinde aranmalıdır. Taktiksel müdahalelerin ve performans odaklı uygulamaların kimliğini göre katılım ve ifade biçimleri üzerinden peyzaja yakınlık uzaklık grafiğini ortaya koymak, kente bıraktığı yeni izleri gözlemlemek oldukça önemlidir (Lara-Hernandez vd., 2019: 16).

Doğa eleştirmeleri de, deneyellikten kalıcı uygulamalara dönüşen taktiksel faaliyetlerin doğa üzerinde hâkimiyeti devam ettirdiğini belirtmektedir (Kotval ve Machemer, 2010; Lehtovuori vd., 2012). Bu durumun antroposentrik değerlerle karakterize edilebileceğini belirterek eleştirel bakışı ortaya atmaktadırlar. Çünkü çevre koruma arzusu ya da peyzajın öne çıkartılacağına yönelik vurgular yapılıyor olsa dahi kentsel peyzaj kaygısı antroposentrizm ve ekosentrizm yönelimleri arasında temel farklılıkları barındırmaktadır (Schultz vd., 2000: 579; Kim, 2016: 15). Taktiksel şehircilik içerisine yedirilen peyzaj fikri, bireysel ihtiyaçları çevresel çıkarların üzerinde tutmaktadır. Bu durum ise stratejik planlama sistemi içerisinde bahsi geçen yeni problemlerin doğuşunu hazırlar (Kotval ve Machemer, 2010). Elbette, “doğanın ya da kentin birincil değeri insana hizmettir” bakışı planlamanın görmek istediği ölçektir. Ancak, sonuç ürün olarak eylemlere bakıldığında, denge halinin kaçırılan antroposentrik etki endeksleri, eylemleri ve politika yönelimleri ekoloji ile taktiksel peyzaj arayışlarının arasında negatif bir korelasyon olduğunu göstermektedir. Castells’in (2005) ağ toplumu teorisine göre Newcastle ve Detroit gibi küresel olmayan şehirlerin taktiksel uygulamalarla birlikte küresel etkileşime girmesi, Prensesler Bahçesiyle yeni yatırım konularının konuşuluyor olması bazı ilginç sorular ortaya çıkartabilmektedir (Boz, 2016: 53). Katılımcıların örneklem sürecinde ürettikleri ve dâhil oldukları rol, kentsel alanda peyzajın üreteceği deneyellik bağının çözüldüğünü göstermektedir. Yukarıdan aşağı şehirciliğin başka bir üretimi şeklinde yorumlanabilecek olan bu konu, “peyzajın kent içerisindeki görünür rolü nerede?”, “taktiksel şehircilik uygulamaları bir kentsel peyzaj başarısı olarak gösterilebilir mi?” sorularını da gündeme getirmektedir.

2.2. Ekosentrik Bakış: El Değmemiş Peyzaj

Bu aşama, “çözümsüz kentsel boşluklar ekolojik peyzaj hizmetlerinin sağlanması yoluyla nasıl bir kaynak haline gelebilir?” sorusuyla başlayan bir değerlendirme süreci üretmektedir. Peyzaj, tanım gereği, insan faaliyetleriyle şekillenen bir arazi üretimidir. Ancak, insan faktörünü dışarıda bırakarak vahşi doğa gibi alanları içerecek şekilde de genişletilebilmektedir. Doğal ekolojinin olmadığını savunanlar (Murphy, 2016: ix-x), insanın doğada her şeyi değiştirdiğine vurgu yapar. Peyzaj tarihçisi J.B. Jackson (1984), peyzajı, bir toprak koleksiyonu olarak özetler. Böylece, toprak özellikleri entelektüel bir yapıdan ziyade yalnızca duyarlar tarafından algılanır (Asadpour, 2018: 6). Işık ve gölgenin değişen kalıpları veya mevsimler boyunca değişkenliği gibi algılanan bir çevrenin geçici özellikleri, bir peyzaj anlayışımızın ayrılmaz bir parçası olur. Kentin ihtiyacı olan ekolojik bakış ise bu olmalıdır.

Ayrıca, çevre psikolojisinde geliştirilen çevre-davranış modelleri, peyzaj ve ekoloji arasındaki ilişkiyi tanımlamak için doğru bir başlangıç noktası olarak kabul edilebilir. İnsanın ve çevrenin zaman içinde karşılıklı etkileşimleriyle tanımlanması ve dönüştürülmesi önemlidir. Burada ortaya çıkan durum, doğanın akışkan yapısının içerisinde hem kullanışlı olması hem de kendiliğindenlik örüntüsü içerisinde üretim imkânı bulmasıdır (Gobster vd., 2007: 962-963). Planlamanın ürettiği kentsel planlı boşluk olarak tanımlanabilen park ve rekreasyon alanlarının faydasızlığının içindeki fayda arayışlarına odaklanılmalıdır (Kullman, 2014: 155). On sekizinci yüzyıldan itibaren kentsel peyzajın içinde üretilenle el değmeden bırakılanın rolü iç içe geçmekte, ekosentrik bakışın izinden gidildiğinde kent içerisinde el değmemiş olana olan özlem ön plana çıkmaktadır (Myers, 2020: 41). Böylece ekolojik şifre etkisi özel olan/genel olan izinde daha etkin kılınabilmektedir (Mitchell, 1997b: 134; Kullman, 2014: 159). Bu bakışı savunmak, taktiksel şehircilikle ortaya çıkabilecek olan yeşil soylulaştırmadan ya da kent içerisinde planlı boşluklarda yaşanan park paradokslarından kaçınmak için bir avantaj olarak görülmektedir. Doğanın içgüdüsel ilerleyişini savunan bu görüş, aynı zamanda insana iyi gelen tarafıyla da dikkat çekmektedir (Garrard vd., 2018: 2; Myers, 2020: 46).

Doğanın kendiliğindenliği üzerine yapılan çalışmalarda kullanılan “vahşi” kavramı doğa ile ilişkilidir. “El

değmemiş doğal peyzaj (wilderness)”; doğallık, özgünlük, biyolojik çeşitlilik, heterojenlik ve kayıt dışılık gibi anlatıları tanımlar. Kavrama daha teorik bir tanımlamayla bakılacak olursa; kent içi yönetimsiz planlı boşluklarda, ekilmeden kendiliğinden yetişen bitki örtüsünün bulunduğu kentsel ekolojik süreç ifadesidir. En az üç anahtar modla çalışır. Bahsedilen anahtar modlar; çeşitlilik, arazi kullanımına dayalı tipoloji ve düzensizliktir (Myers, 2020: 50-53). El değmemiş peyzajın planlı boşluklara dokunan noktası ise, doğa için ayrılmış alanların gerçek sahibine ulaştırılması durumudur. Evcilleştirilmiş kentsel peyzajın reddi üzerine vahşi bir doğa öngörüsünün üretimidir. Çünkü, antroposenin reddi ancak kentin kabul edebileceği bir ekolojik peyzaj ile olabilecektir (Corlett, 2015: 38). Kent içerisinde insan vurgusunun öneminin kabulü hassas bir çizgiyi temsil ederken, yeni problemleri doğurduğu ise açıktır. Bu bakış, doğanın sahip olduğu gücü geri kazanmasını sağlayarak, duyuları oldukça duyarlı olan insan ihtiyaçlarına yeni bir arayış üretecektir. Duyuların birbirine bağlılığından hareketle el değmemiş ya da vahşi olanın duyuşsal algı ve nörolojik kodlamalarla insanla temasının oldukça kolay olacağı belirtilmektedir (Murphy, 2016: 106). Meinig (1976: 48-50), peyzajı fiziksel ve psikolojik olanın birliği olarak tanımlar. Yalnızca gözlerimizin önünde olandan değil, duyularımız tarafından tanımlanan ve aklımız tarafından yorumlanan bir varlıktır. Yapılan bazı araştırmalarda, doğal alanla duyuşsal temas sağlamanın, hastalara daha eksiksiz ve hızlı bir iyileşme sağladığı görülmektedir. Hastanede yatan hastalarda ruh halini iyileştirme ve stresten kurtulma tedavilerinde, doğal peyzaja maruziyet yöntemleri kullanılmaktadır (Ulrich, 1984). El değmemiş peyzajlar, kendi biyofiziksel yapılarına ek olarak, uzun bir zaman periyodu boyunca gelişen bir toplumun karakterini de ifade eder. Peyzaj tam olarak anlaşıldığında, yalnızca fiziksel bir koşul ve algıya verilen duyuşsal bir yanıt olmanın ötesinde, aynı zamanda bir toplumun, değerlerinin, teknolojisinin ve özelemlerinin en doğru yansımalarından biri olarak da anlaşılabilir, bu onun duyularla öğrenilmiş olduğunu doğrular (Murphy, 2016: 7).

Bağlantı ve zıtlık değerlendirmeleri sonucunda, kentsel peyzaj örüntülerinin insan ölçeğinde tercih edilme ve algılanma durumunun beklenen en önemli faktör olduğu önemli bir kabul olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak, ekolojik desenlere bakıldığında, alt ölçekten başlayarak doğaya uzanan ve algılanabilenin ötesine geçen bir derinlik söz konusudur. Morton’un hiperobjeler kavramı bu derinliği çözümlenmekte fayda sağlamaktadır. Hiperobjeler, insandan ayrı olarak mekânlara yayılmış olan şeyler olarak tanımlanır. Bu nesnelere içerisine; biyosfer, güneş sistemi gibi doğal döngü unsurlarının yanı sıra insan üretimi plastik bardaklar da dâhil edilmektedir. Nesnelere tam anlamıyla bir bütün olarak algılanamazken, bıraktıkları etkiler bağlamında gözlemlenebilmektedirler. Bu gözlemler ise, antroposenin görünür olmasını sağlamaktadır (Morton, 2020: 5). Çünkü, kentsel alanda ekolojik bir görünüm elde etmek için sürükleyici bir sıfır kişi perspektifi üretmek ancak antroposentrik mesafenin yerini almakla mümkündür. Hiperobjeler ile tasarım yapmak, insanların ekosistem içerisine derinlemesine daldırılmasını yeniden incelemeyi gerektirir. Morton’un ifadesiyle, hiperobjeler insanlar için olduğu gibi solucanlara, limonlara ve ultraviyole ışınlarına göre de hiper olmalıdır ve bu aynı eğride ilerleyebilmelidir (Morton, 2020: 83).

3. Tartışma: Hangisi?

Çalışmanın bu bölümüne kadar, bugünün yeni planlama trendleriyle karşı karşıya kalan planlı boşluklar için ekolojik deney tabanlı kentsel arayışlar tanımlanmıştır. Bu noktada, bir tasarım aracı olarak taktiksel şehirciliğin deneyselliği ile el değmemiş peyzaj deneyselliği arasındaki belirsizliğin giderilmesi önemli görülmektedir. Doğru bir kentsel peyzaj okuması sunmak adına yaklaşımlara ilişkin başarılı/başarısız öngörülerinden ziyade konu tartışmaya açılarak kavramsal irdelemeye devam edilmektedir. Gross (2010) için kentsel ekolojik tasarım, herkesin aktif tasarımcı ve araştırmacı olarak katılmaya yetkili olduğu bir sürecin ifadesidir. Gerçek dünya deneysel tasarımı içerir (Gross, 2010: 69). Bugün profesyonel tasarımcılar ve bireyler arasındaki kullanılan araçlar belirsiz, sonuçlar öngörülemez bir boyuttadır. Bu bakışla getirilecek olan çözümün çalışmanın ortaya koyduğu her iki bakışın değerlendirilmesiyle sağlanabileceği düşünülmektedir. Tartışma boyunca, özellikle tasarlanmamış ve kendiliğindenlik örüntüleri sunan çevre merkezci bakışın sonuç çıktısı olarak “*ekolojik şifreleme*” kavramı benimsenmektedir. Kent içerisindeki boşluklarda, hassas bir kentli ve peyzaj izi sürdürülmesi gerektiği ortaya koyulmaktadır. Bu durum ancak doğanın ihtiyaçlarının doğru haritalanması, kentsel tercih ritimlerinin izlenmesi yoluyla sağlanabilecektir. Tasarım meslekleri bu sistem içerisinde kentlinin ve doğanın arkasında duran hassas kurgucu görevi üstlenecektir. Diğer taraftan planlı boşluklarda bugün çalışmakta olan taktiksel denemeler kalıcı tasarımlara dönüşme sürecine girmektedir. Bu

adım ise “*kentsel kuşatma*” sistemine oturtularak tartışmaya açılmaktadır. Burada taktiksel peyzaj deneyimlerinin; kültürel marka yaratma, gayri resmiyetten resmiyete bağlanma, kentsel peyzajın nereye kadar tasarlanmalı sorusunu unutturma, yönetsel arada kalmışlık üretme endişesi doğurduğuna değinilmektedir. “*Yeni bir kentsel peyzaj problemi mi doğuyor?*” sorusu bu noktada gündeme gelmektedir.

3.1. Ekolojik Şifreleme

Mühendislik bilimi, şifreleme konusunda etkin olarak gücünü büyük asal sayıların temel özelliklerinden referans alan ortak anahtar şifreleme sistemini kullanmaktadır. Bu sisteme göre, her kullanıcının hem gizli bir özel anahtarı hem de serbestçe dağıtılabilen bir genel anahtarı vardır (Mitchell, 1997b: 146). Şifreleme gerekçesinin ortaya çıkışı ise, değerli eşyaları sağlam bir kasaya koyma ve en güçlü muhafaza ihtiyacından doğmaktadır. Böylece sayısal anahtarı yalnızca sahibinde olan ya da onun kontrolünde dağıtımını sağlanan bir yönetim içerisine girilmiş olur. Bu, bir noktada kentsel alanda özel ekolojiler yaratmayla ilişkilendirilebilir. Ekolojik şifreleme, deneysel uygulamalar içerisinde kaybolan peyzajın bir potansiyel olduğuna vurgu yapmanın hem korunan hem de kontrollü dağıtımını sağlayan bir sistemdir. Peyzaj mimarı John Lyle tarafından geliştirilen “*rejeneratif peyzajlar (regenerative landscapes)*” bu sisteme örnek olarak verilebilecektir. Bu yaklaşım, doğal ve insani süreçleri döngüsel bir sistemde bütünleştirmek ve canlandırmak için doğal sistemleri korumanın veya muhafaza etmenin ötesine geçer. Lyle için, rejeneratif peyzajlar; doğrusal, tek yönlü sistemlere bir alternatif sağlamaktadır. Sistemin özünde ise, kendi geçim kaynağını doğal döngüsüyle devredebilen dejeneratif bir ekolojik sistem bulunur (Lyle, 1999: 5). Lyle’nin yaklaşımını Shanghai Houtan Park üzerinden incelemek mümkündür. Bölge, Huangpu Nehri boyunca uzanan 14 hektarlık eski bir çelik fabrikası ve tersanenin yer aldığı atıl bir kentsel boşluktur. Nehirde yapılan su kalite ölçümlerinde su kirliliğinin en yüksek seviyelerde olduğu bilgisi ortaya koyulmuştur. Alan için Turenascope tarafından hazırlanan rejeneratif peyzaj tasarım projesinde; su filtreleme ve arıtma, taşkın yönetimi, habitat oluşturma, gıda üretimi ve eğitim fırsatları dâhil olmak üzere alanın yaşayan biyolojik ve kültürel sistemleri yeniden oluşturulmuştur (Foto 2). Çin’in derin anlatısında bulunan tarım terasları uygulamaları su oksijen seviyesini arttırmış, el değmemiş doğal peyzaj bitkileri suda asılı tortuları ve kirliticileri emerek sulak alanın doğal işlevini sürdürmesine olanak tanımıştır. Aynı zamanda basamaklandırılmış teraslı peyzaj sistemi, nehir kenarına ulaşabilen insan hareketliliğini de ekolojik şifre algısı içerisinde sağlayabilmiştir (Herrington, 2017: 225-226).

Foto 2. Ekolojik şifreleme örneği, Shanghai Houtan Park (Herrington, 2017)

Görüldüğü gibi şifre etkisi, dikey ve yatay hacimlerle çevreleme fikrinden öteye giden ekolojik derinlikle sunulmaktadır. Yatay derinlik ve tasarım çözümleri peyzajın el değmemiş anlatısıyla verilirken, dikey derinlik ise insanı kavrama biçimlerinde çözülmektedir. Burada peyzaj, güçlü bir tasarım aracı olmaktadır. Sunduğu ekolojik şifreler ise; kenti çevreleyen sınırların sunduğu doğal deneyimleri hayal etmeye, güçlendirmeye ve yoğunlaştırmaya teşvik etmektedir (Herrington, 2017: 66). Bu daha önce tanımlanan bireylerin duyuşal öğrenme biçimlerine pozitif yönlü bir etki sağlamaktadır.

3.2. Kentsel Kuşatma

Geleneksel planlama sisteminin ürettiği niteliksiz boşlukların geçici olarak kullanılması geniş bir bakışla süreç etkilerinin test edilmesini gerektirmektedir. Mevcut uygulamalara bakıldığında, söz konusu geçici taktiksel deneyimlerin kentsel yenileme pratiklerinin ilk adımları olarak çalıştırıldığı bir düzleme geçildiği görülmektedir (Nemeth and Langhorst, 2014: 149). Bu nedenle, kentsel boşlukların geçici olarak kullanılması, sosyal ve ekolojik olarak adil şehirler yaratmak için her zaman olumlu sonuçlar doğurmamaktadır. Boş kentsel arazinin potansiyellerini keşfetmek için, geçici kullanıma yönelik gerçekleştirilen ekonomik, politik ve ekolojik çabalara özellikle dikkat etmek gerekmektedir. Piyasa güdümlü yaklaşımlar aracılığıyla daha önce planlanan ancak atıl kalan boşluklar, yönetsel bir ağız içerisinde yeniden üretim sürecine adapte edilmektedir (Langhorst ve Kambic, 2009: 107). Hızlı bir şekilde tükenen doğaya karşı özür dilemek adına üretilen çağdaş bakış, karanlık üretimler olarak değerlendirilmektedir. Yeni deneysel üretimler katı kütle üretimi olmasa dahi küresel bir yoğun saldırı anlamı taşımakta, kentsellik vurgusunu arttırmaktadır (Kullman, 2014: 160).

Çalışmanın taktiksel şehircilik bölümünde sunulan örnekler üzerinden gidildiğinde motivasyonların yerel olsa dahi küreselleşme süreçlerinden esinlendiği görülmektedir (Crommelin, 2015: 39). Broudehoux'un (2004: 240) belirttiği gibi, üretimler son derece küreseldir. Kentler, sahip oldukları kentsel boşlukları kullanarak ekolojik vurgularla yerel odaklı deneysel müdahalelerde bulunmakta, sosyal medya kanalları aracılığıyla aktarım sağlamakta, süreç uluslararası bir hareket haline getirilmektedir. Yerellik son derece küreselleşmiş bir forma bürünmekte, başlangıç kaygısı ise tamamen unutulmaktadır. Bu nedenle, taktiksel müdahalelerle başlayan kentsel peyzaj kurgusu daha geniş pratikte globalizasyon örnekleri olarak ortaya çıkmaktadır.

Oysa, çalışma boyunca birbirine monte edilmesi gerektiğine inanılan üçlü sistemin iç içe geçmesine olanak tanıyan kentsel boşlukların doğru tasarımı ilk endişe olmalıdır. Bu alanları çözümsüz planlı boşluklar gerçeğiyle bırakmak ne kadar yanlış bir bakış olacaksa, sabit bir tasarımın nesnesi olmalarını sağlamak da aynı sürecin yeni bir versiyonunu üretecektir. Kentsel alan akışkan ve dinamiktir. Onu kurgulayan birey, üreten ve tüketen rolüyle bu dinamik sistemin en temel parçasıdır. Kentsel peyzaj ise sahip olduğu ekolojik güçle bu ikili ayağın bağlayıcı bileşenidir. Bu akışkan üçlü ağız herhangi bir kentsel projeye sabitleştirilmesi mümkün görünmemektedir. Kentsel boşluklarda gelişen geçici uygulamaların kalıcı tasarımlara dönüşme endişesi Lefebvre'nin söylemini de doğrulamaktadır. Lefebvre (2014), bireysel kararların önemini vurgulayarak, her bir bireyin mekânı üreten, tasarlayan ve dönüştüren özelliği üzerine durmaktadır. Bu çalışma kapsamında benimsenen bakış ise, geçici uygulamalara yönelik çift yönlü bir inceleme geliştirilmesi gerekliliğidir. Çünkü, belirsizliği çözenin anahtarı, insanlık tarafından varsayımsal olarak kurtarılacak doğanın önemi üzerine bir söylemde bulunmaktan daha derin, daha acil bir çaba gerektirir.

4. Sonuç Yerine

Çalışmanın ortaya koyduğu planlama, peyzaj ve birey inceleme sürecinde; aşağıdan yukarıya gelişen planlama modeline evrilen bugünün planlama dilinin kentsel mekânda bıraktığı çözümsüz izler üzerine gidilmektedir. Özellikle kent içi ekolojik devamlılık üzerine planlanan kent içi peyzajların, kent içi boşluklara dönüşümü üzerine bir teorik çerçeve çizilmektedir. Taktiksel uygulamaların, planlamanın "*ürettiğimiz problemi çözmeliyiz*" bakışıyla geliştiği referansı önemli görülerek, geçicilik vurgusu taktiksel şehircilik uygulamaları üzerinden sunulmaktadır. Ayrıca, çalışma içerisinde, geçiciliğin ortaya koyduğu kentsel gerçeklikler ve peyzajın üstlendiği rolün ne olduğunu düşündürecek eleştirel söylemlere izin verilmektedir. "*Neyi tasarlamalıyız?*", "*ne kadar tasarlamalıyız?*" gibi yeni sorular yöneltmektedir. Taktiksel uygulamaların, kentsel kuşatmaya sebep olabileceği, marka yaratma ve deneysel bağı çözme gibi yeni sorunlara kapı araladığı da çalışma içerisinde ortaya koyulmaktadır. Yöneltilen sorular ve çift yönlü kavramsal okumalar; çalışmanın ekolojik temelli peyzaj tasarım ihtiyacını görünür kılmak adına önemli bulgular sunmakta, kent planlama ve peyzaj tasarım mesleklerinin konuyu bu bakışla ele almaları gerektiğini belirtmektedir. Çünkü, bugün gelinen noktada, antroposen içerisine sıkışan bir kentsel peyzaj anlatısı söz konusudur. Üç boyutta gelişen kentsel yapıları çevreler sistemi içerisinde temel ihtiyaçları karşılama görevini yerine getirebilirken, kentsel boşluklar kentsel problemlerin görünen yüzü olmaktadır. Gerekli olan ise, kentsel peyzaj boşluklarını gerçek niteliğine ulaştırma hedefi olmalıdır. Her bireyin karar verici olduğu bir planlama düzlemi içerisinde, sosyal, kültürel,

mental ihtiyaçlar göz önünde bulundurulmalı, tasarım mesleğinin en hassas araştırmaları bu alanlar için yapılmalıdır.

Doğa-insan ilişkisinin büyük kent çeperlerine itilen bir bakışla çözümünün mümkün olmadığı gerçeği, bugünün kentsel mekan yaşayış biçimlerinde görülmekte, kentsel ekolojik analiz süreçlerinde yeni bir dil ve modelle geliştirilecek olan yapılandırılmaya ihtiyaç duyulduğunu ortaya çıkartmaktadır. Bireyin doğada çalışma, doğayı deneyimleme gereklilikleri üzerine gidilmesi ekolojik temelli sosyo-mekânsal diyalektiğin yorumlanmasını sağlayacaktır. Bu noktada günlük yaşam deneyimlerinin ayrıntılandırılması gerekli görülecektir. Ekolojik şifreleme fikri ise bu noktada gündeme gelmektedir. Dizginsiz, kendiliğinden, kısmen romantik kısmen teknik bir ekolojik gelişim ve deneyim odağı, kentsel peyzaj çözümlenmeleri için çok sayıda uygulama örneği sunmaktadır. Lyle (1999), Waldheim (2017) gibi isimlerin ortaya koyduğu; rejeneratif topluluk peyzajları, peyzaj şehirciliği örnekleri, el değmemiş peyzaj egzersizleri bireysel duyuları harekete geçirecek katılım modelleri sağlamaktadır. Ayrıca, Latour (1996) ve Morton (2011)'un izlerinin takibi ise, insan dışı tüm ağlara olanak tanıyan, her bir müşterek için mesafe farkı üretmeyen habitat kurgulamaktadır. Doğanın anlatısına kulak vererek gelişen hibrit sistem; kentsel doğaya şifreli geçiş, doğayla süregelen duysal bağlılık, derin ekolojik anlatı farkındalığı gibi pozitif etkileri de harekete geçirebilme gücüne sahiptir.

Lefebvre'nin (2014) üçlü diyalektiği içerisinde olan tasarlanan, algılanan ve yaşayan mekânlar mevcut çözümsüz planlı boşluklar özelinde ekolojik temelli bir kentsel yansımayı doğurabilecektir. İnsanlar için mekânlar, insanlar ile mekânlar diyalektiğine (Cihanger, 2018: 20) ekolojik bakmak mental gereksinimler noktasında önemli bir bakışı kurgulayacaktır. Bu yeni bir bakışın doğuşu olarak isimlendirilebileceği gibi, teorik ve uygulama yarışlarının, kim başarılı oldu sorularının da geride bırakılmasını sağlayacaktır. Buradaki kaçırılmaması gereken; insanın çevreye karşı hesap verebilirliğini kaçırmadan insanı dahil edebilen, ekolojiyi bir fiziksel fenomen olmaktan öte katmanlı bir süreç olarak görebilen, insan menfaatini tek meşru menfaat olarak görmeyen bir dengenin varlığıdır.

Özetle, geleneksel planlama anlayışı yukarıdan aşağıya bir model öngörmekte, bu öngörü kentin insana temas edebildiği alanlarda planlı boşluklar üretmektedir. Bu yaklaşım, planlamanın doğayla ve insanla kurduğu ilişkinin tekrar gözden geçirilmesi gerektiğini düşündürmektedir. Çalışma kapsamında kentsel planlama ve ekoloji kavramlarının birbirine yaklaşım uzaklaştırıldığı bir sistem kurulmasının temelinde yatan sebep budur. Kentin ve kentlinin ihtiyaç duyduğu bakışa bazen felsefik, bazen sosyolojik, bazen kent planlama teorileri bağlamından bakabilmek, onların ortaya koyacağı bağlantı ve zıtlıkları okuyabilmek, çözüm arayışları için oldukça değerlidir. Özellikle bugünün hem doğa krizi hem kentleşme krizi içerisinde olduğu düşünülen peyzajın doğru çözümlenmesine olan ihtiyaç oldukça acildir. Kentsel peyzajın kente ve kentliye iyi gelen yapısını görmek, bunu çift yönlü tartışmak uzun vadede sürekliliğin devamı için gereklidir. Çünkü, salt fiziki planlama yaklaşımları erimekte, kentlinin kentten ekolojik beklentisi artmakta, doğal olanın kendine yetebilmesi noktasında farkındalıklar oluşmaktadır. Bahsedilen güncel ortam getirileri, rekreasyon ve yeşil bağlanma ihtiyaçlarını karşılayan sosyal bakışın gelişmesi gerektiğini de açıkça ortaya koymaktadır. Kentte görünür olan boşlukların potansiyellerini bu bağlamda ele almak ve kent içi doğal peyzaj entegrasyonunu sağlamak tasarım mesleklerinin görevi olmalıdır. Aynı zamanda, kentlilerin bu alanlara duysal bağlanma ve hassas yaklaşımları için farkındalık sağlanması da oldukça önemlidir.

Kaynaklar

- Aelbrecht, P.S. (2016). Fourth places: The Contemporary Public Settings for Informal Social Interaction Among Strangers, *Journal of Urban Design*, 21 (1), 124-152.
- Asadpour, A. (2018). *Vernacular Landscape; The Transition of the Past Concepts to the Contemporary Context*, International Federation of Landscape Architects, Middle East Landscape Architecture Conference (MELAC), Tehran, Iran, 07-08 May 2018.
- Augoyard, J.F. (1941) *Step by Step: Everyday Walks in A French Urban Housing Project*. London: University of Minnesota Press.
- Bentley, I., Alcock, A., Murrain, P., McGlynn, S. ve Smith, G. (1985) *Responsive Environments: A Manual for Designers*. Oxford: Architectural Press.
- Bishop, P., ve Williams, L. (2012). *The Temporary City*, New York: Routledge.
- Boz, E. (2017). *Atıl Kent Mekânının Geçici Kullanım Yaklaşımı İle Değerlendirilmesi: Kadıköy, Yeldeğirmeni Örneği*. (Yüksek lisans tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- Broudehoux, A., (2004). *The Making and Selling of Post-Mao Beijing*. New York: Routledge.
- Castells, M., (2005). *Ağ Toplumunun Yükselişi Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür 1. Cilt*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi. (Orijinal yayın tarihi, 2000).
- Certeau, M. (1984). *The Practice of Everyday Life*. NY: University of California Press.
- Christiaanse, K., (2002). The city as a Loft. *Berlin: Topos no*, 38(1).
- Cihanger, D. (2018). Spaces By People: An Urban Design Approach To Everyday Life. *METU JFA*, 35(2), 55-76.
- Corlett, R. T. (2015). The Anthropocene Concept in Ecology and Conservation, *Trends in Ecology & Evolution*, 30(1), 36-41.
- Crommelin, (2015). *Faculty of Built Environment, Unruly Urban Brands: How Informal Image-Makers Are Reshaping Post-Industrial Detroit and Newcastle*. (Doktora tezi), UNSW Australia, Faculty of Built Environment.
- DeLanda, M. (2016). *Assemblage Theory*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Deleuze, G. ve Guattari, F. (1989). A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia, *Journal of Interdisciplinary History*, USA: University of Minnesota Press.
- Dunn, N., Cureton, P. ve Pollastri, S. (2014). A Visual History of the Future, Future of cities. *Working Paper, Foresight*, Government Office for Science.
- Durrell, L. (2008). *Mekânın Ruhü*, İstanbul: Can.
- Ergin, Ş. (2010). Felsefeden Bilime ya da Düşünceden Eyleme Peyzaj ve Kent, *Dosya*, 18, 5-12.
- Ersoy, M. (2009). *Kentsel Planlama Kuramları*, İstanbul: İmge.
- Fainstein, S.S. (2000). New Directions in Planning Theory. *Urban Affairs Review*. 35(4), 451-478.
- Foucault, M. (2005). *The Order of Things*, Londra ve New York: Routledge.
- Franck, A. ve Stevens Q. (2007). *Loose Space: Possibility and Diversity in Urban Life*. New York: Routledge.
- Garrard, G. E., Williams, N. S. G., Mata, L., Thomas, J. ve Bekessy, S. A. (2018). Biodiversity Sensitive Urban Design. *Conservation Letters*, 11, 1–10.
- Gobster, P. H., Nassauer, J. I., Daniel, T. C. ve Fry, G. (2007). The Shared Landscape: What Does Aesthetics Have to Do With Ecology?, *Landscape Ecol*, 22, 959–972.
- Gross, M. (2010). The Public Proceduralization of Contingency, *Social Epistemology*, 24(1), 63–74.
- Hasan, M.T., Rahman, M., Islam, S. ve Siddika, T. (2018). Using the Lost Space – As an Urban Regeneration Strategy: A Case Study of Sylhet, Bangladesh, *Journal of Civil and Construction Engineering*, 4(2).
- Herrington, S. (2017). *Landscape Theory in Design*, New York: Routledge Taylor & Francis Group.
- Jackson, J. B. (1984). *Discovering the Vernacular Landscape*. New Haven: Yale University Press.
- Jacobs, J. (2011). *Büyük Amerikan Şehirlerinin Ölümü ve Yaşamı*. (Çev. B. Doğan). İstanbul: Metis. (Orijinal yayın tarihi, 1961)
- Kassem, A. (2019). A Performative Understanding of Spatial Design, Learning From Exhibitions, *SHS Web of Conferences*, 64(03006).
- Kim, G. (2016). The Public Value of Urban Vacant Land: Social Responses and Ecological Value, *Sustainability*, 8(486), 2-19.
- Kotval, Z., Machemer, P. ve Mullin, J. (2010). Transformative Temporary Use, *WIT Transactions on Ecology and the Environment*, 142, 233-241.
- Kullmann, K. (2014). The usefulness of uselessness: Towards a Landscape Framework for Un-Activated Urban Public Space, *Architectural Theory Review*, 19(2), 154-173.
- Kullmann, K. (2018). The Landscape of Things, *Journal of Landscape Architecture*, 13(1), 58-67.
- Langhorst, J., ve Kambic, K. (2009). Massive Change, Required: Nine Axioms On The Future Of Landscape. *Journal of Landscape Architecture*, Royal Melbourne Institute of Technology, 17, 105–110.
- Lara-Hernandez, J. A. ve Melis, A. (2018). Understanding The Temporary Appropriation In Relationship To Social Sustainability. *Sustainable Cities and Societies*, 1–16.
- Lara-Hernandez, J. A., Melis, A. and Lehmann, S. (2019). Temporary Appropriation of Public Space As an Emergence Assemblage for the Future Urban Landscape: The Case of Mexico City. *Future Cities and Environment*. 5(1), 1–22.
- Latour, B. (1996). On Actor-Network Theory, *Soziale Welt*, 47, 369–381.
- Lefebvre, H. (2014) *Mekânın Üretimi*. (Çev. I. Ergüden). İstanbul: Sel. (Orijinal yayın tarihi, 1974)
- Lehtovuori, P. ve Ruoppila, S. (2012). Temporary Uses As Means Of Experimental Urban Planning. *Serbian Architectural Journal*, 4, 29-54.
- Locke, R., Mehaffy, M., Haas, T. ve Olsson, K. (2018). Urban Heritage as a Generator of Landscapes: Building New Geographies from Post-Urban Decline in Detroit. *Urban Science*. 2(92).

- Loukaitou-Sideris, A. (1996). Cracks in the City: Addressing the Constraints and Potentials of Urban Design, *Journal of Urban Design*, 1, 91–103.
- Lydon, M. ve Garcia, A. (2015). *Tactical Urbanism Short-term Action Long-term Change*, Washington: Island Press.
- Lyle, J. T. (1999). *Design for Human Ecosystems: Landscape, Land Use and Natural Resources*, Washington: Island Press.
- Meinig, D. W., (1976). The Beholding Eye: Ten Versions of the Same Scene, *Landscape Architecture*, 66, 47–54.
- Mike, L. ve Garcia, A. (2015). *Tactical Urbanism: Short-Term Action, Long-Term Change*, Washington: Island Press.
- Mitchell, W.J. (1997a). *Space, Place and Infobahn, City of Bits: Soft Cities*. USA: Massachusetts Institute of Technology.
- Mitchell, W.J. (1997b). *City of Bits: Soft Cities, Street Networks, World Wide Web*. USA: Massachusetts Institute of Technology.
- Morton, T. (2011). Zero Landscapes in the Time of, Hyperobjects, *Graz Architectural Magazine*, 7, 78–87.
- Morton, T. (2020). *Hipernesneler - Dünyanın Sonundan Sonra Felsefe ve Ekoloji*. (Çev. B. Demirtaş). İstanbul: Tellekt. (Orijinal yayın tarihi, 2013)
- Murphy, M. D. (2016). *Landscape Architecture Theory: An Ecological Approach*, Washington: Island Press.
- Myers, Z. (2020). *Wildness and Wellbeing: Nature, Neuroscience and Urban Design*. Singapore: Palgrave Pivot.
- Nemeth, J. and Langhorst, J. (2014). Rethinking Urban Transformation: Temporary Uses For Vacant Land, *Cities*, 40, 143–150.
- Olwig, K. R. (2005). Liminality, Seasonality and Landscape, *Landscape Research*, 30(2), 259–271.
- Özkan, M. M. (2019). *Kentsel Tasarımda Kent Estetiği Kuramları ve Algısal Boyut*. (Yüksek lisans tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Pagano, M. ve Bowman, A. (2004). *Vacant Land as Opportunity and Challenge. In Recycling the City: The Use and Reuse of Urban Land*, Cambridge: Lincoln Institute.
- Rapoport, A. (1977) *Human Aspects of Urban Form*. New York: Pergamon Press.
- Schultz, P., Lynette Zelezny, W., ve Dalrymple, J.N. (2000). A Multinational Perspective on the Relation Between Judeo-Christian Religious Beliefs and Attitudes of Environmental Concern. *Environment and Behavior*, 32(4), 576–91.
- Sommer, R. (1974) *Tight Spaces: Hard Architecture and How to Humanize It*. New Jersey: Prentice Hall.
- Sommer, R. (1983), *Social Design: Creating Buildings with People in Mind*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall.
- Tekeli, İ. (2001), *Modernite Aşılırken Kent Planlaması*, İstanbul: İmge.
- Tonkiss, F. (2014). *Cities by Design: The Social Life of Urban Form*. London: Polity Press.
- Trancik, R. (1986). *Finding Lost Space: Theories of Urban Design*. New York: Van Nostrand Reinhold.
- Ulrich, R.S. (1984). View Through a Window may Influence Recovery from Surgery, *Science*, 224, 420–421.
- Wall, A. (1999). Programming the Urban Surface. *Recovering Landscape*, Princeton Architectural Press, 236–240.
- Wirth, L. (1938). Urbanism as a Way of Life. *The American Journal of Sociology*. 44(1), 1–24.